

*Eminli Böyükxanım İbrahim qızı,
dissertant,
Sumqayıt Dövlət Universiteti,
Email: resadok50@gmail.com*

LİŖQVİSTİK KEYFİYYƏT TƏMİNATİ: DİL VƏ İQTİSADİYYATIN QARŞILIQLI İNKİŞAF PRİORİTETLƏRİ

Dil iqtisadiyyatı - linqvonomiya iqtisadiyyatın sosial-iqtisadi proseslərdə dilin rolunu öyrənən və aktual suallara cavab verməyə çalışan bir sahəsidir. Məsələn, gələcək hansı dilindir, dil ayrı-seçkiliyini necə qiymətləndirmək olar, çoxdillilik ölkənin iqtisadi inkişafına necə təsir edir və ya dil biliyinin əmək haqqına təsiri necədir. Dil siyasətinin iqtisadi nəzəriyyəsi dili iqtisadi hadisə, dil vəziyyətini iqtisadi, bazar vəziyyəti, dil siyasətini isə iqtisadi siyasətin tərkib elementi kimi şərh edir [1, s.3]. Məqalədə iqtisadiyyat və sosiolinqvistikanın kəsişməsində bu perspektivli tədqiqat sahəsinin nəzəri və metodoloji aspektlərini sistemləşdirmək və inkişaf etdirmək cəhdi təqdim olunur.

Linqvo-iqtisadi tədqiqatlar, əsasən, dövlətin dil siyasətini inkişaf etdirmək üçün lazımdır. Ümumiyyətlə, “dil iqtisadiyyatı” termini “lingvonomiya”dan daha çox yayılmışdır. Bu, iqtisadi proseslərdə fərdi dil biliyinin və icma çoxdilliliyinin rolunu müzakirə edən nəzəri sahədir. Məsələn, çoxdillilik ölkənin iqtisadi və sosial inkişafına necə təsir edir. Yaxud konkret bir insanda dil bilməsi onun qazancına necə təsir edir. "Linqvonomiya" termini daha az yayılmışdır və daha çox tətbiq olunan aspekti - məsələn, dövlətin dil siyasətinin inkişafı və rəsmi dillər siyahısına daxil edilməli olan dillərin müəyyənləşdirilməsini nəzərdə tutur.

İlk dəfə Yakob Marşak 1965-ci ildə dilin iqtisadiyyatı haqqında məlumat vermişdi. Amerikalı iqtisadçı dili bir dəyəri olan parametr kimi onun inkişafına nə qədər resurs xərcləndi və gəlir - biliyinin hansı gəlir gətirdiyini nəzərdən keçirməyi təklif etmişdi. Xüsusilə, dil siyasətinin ictimai gərginliyə səbəb olduğu ölkələrdə bu yanaşma ekspert ictimaiyyətinin marağına səbəb olub.

Söhbət 1960-cı illərdə frankofonlarla ingilisdilli əhali arasında yüksək qütbləşmənin mövcud olduğu Kanadadan gedir. Kanadada bir araşdırma aparılmışdı: əks dili bilmək gəlir səviyyəsinə necə təsir edir. Alimlər müəyyən ediblər ki, Kvebekdə yaşayan ingiliscə danışan frankofonlar ingilis dilini bilməyən kvebeklilərdən daha çox qazanırlar. Fransızca danışarkən heç bir üstünlük vermirdi. Fransız dilini bilən və Kvebekdən kənarda yaşayan ingilisdilli Kanada vətəndaşları bu bilikdən heç nə almadılar, onların gəlir səviyyəsi dəyişmədi.

Sonradan oxşar tədqiqatlar Avropa ölkələrində də aparıldı. “Dil iqtisadiyyatı bir neçə istiqamət üzrə tədqiqatları əhatə edirdi:

- dil inkişafının iqtisadi məntiqi;
- dil biliyi və insanın gəlir səviyyəsi;
- ölkədə dil vəziyyəti və iqtisadi vəziyyət;

– dil siyasətinin iqtisadi nəticələri”[1, s.4].

Hansı dilin daha çox üstünlüklərə malik olduğu reytingi varmı? Linqvonomiya sadəcə bunu müəyyən edir və aktual suallara cavab verməyə çalışır: gələcək hansı dilindir və ya uşaq 20 ildən sonra karyerada uğur qazanmaq üçün hansı dili öyrənməlidir. Ancaq hər şey kontekstdən asılıdır. Demək olmaz ki, hər kəs Çin və ya ingilis dilini öyrənməlidir - coğrafi mövqe və bölgənin siyasi və iqtisadi vəziyyəti hansı dillərin irəlində olduğunu müəyyənləşdirir.

Məsələn, Kanadadan sonra dil iqtisadiyyatının problemləri ilə ABŞ-da məşğul olunmağa başladılar. Tədqiqatçılar baxıblar ki, miqrantların gəlirləri dil biliklərindən nə qədər asılıdır. Nəticə göz qabağında idi: ingiliscə danışan miqrantlar daha çox qazanırdılar.

“Rusiyada keçirilmiş tədqiqatlara görə, ingilis dil biliyi işçinin gəlirini orta olaraq 11% artırır. Əgər işçi ingilis dilində sərbəst danışarsa, bu artıq 27% artım deməkdir. Hətta ölkəyə gələn miqrantlar da yerli dili bildikləri halda, gəlirlərini 35%-ə kimi artırabilirlər” [1, s.4].

Ancaq indi buna əks paradoksal vəziyyət müşahidə olunur - amerikalılar peşələrini davam etdirə bilmək üçün ispan dilini öyrənməyə məcburdurlar. Bu, xüsusilə, miqrantlarla və miqrant kökləri olan vətəndaşlarla işləyən həkimlər və müəllimlərə aiddir (axı, hətta ikinci və üçüncü nəsillərdə də cinsin milli kimliyi çox güclüdür və dil seçimini müəyyənləşdirir - Latin Amerikasından olan bir çox insan ispan dilində danışmır və ingilis dilinə keçməyə çalışmır)

Dünyada dil xidmətləri sənayesinin həcmi hər il 5,52% artır. Müqayisə üçün qeyd edək ki, dünyada ümumi iqtisadi artım 3,2% təşkil edir. Dil sənayesi hazırda dünyada ən güclü iqtisadiyyata malik olan ABŞ-da ən sürətlə inkişaf edən 4-cü biznes sahəsidir. Hazırda dil sənayesinin sürətli inkişafının əsasında həm də bu sahədə İKT-nin uğurlu tətbiqi dayanır. Bu sferada tədris, tərcümə, lokallaşdırma və digər xidmətlərin göstərilməsi, eyni zamanda, qlobal informasiya cəmiyyətinin formalaşmasına və inkişafına xidmət edir. [1, s.1]

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Əliquliyev R.M., Mahmudov R.Ş. Dil sənayesi: imkanlar, perspektivlər və problemlər İnformasiya cəmiyyəti problemləri, 2018, №1, 3–26 // https://jpis.az/uploads/article/az/LANGUAGE_INDUSTRY__OPPORTUNITIES,_PERSPECTIVES_AND_PROBLEMS__azerb._.pdf
2. Кадочников Д.В. Теоретико-экономический взгляд на языковую политику. // <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2016-2-128-140>
3. <https://azlogos.eu/dil-iqtisadiyyatimizin-bunovr%C9%99si-kimi/>